

РОЗВИТОК ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ У ПРОЦЕСІ АНАЛІЗУ ПЕДАГОГІЧНИХ СИТУАЦІЙ

У статті розкрито сутність застосування методу аналізу педагогічних ситуацій у процесі фахової підготовки майбутніх вчителів фізичної культури. У дослідженні показано практичний досвід застосування педагогічних ситуацій у навчально-виховному процесі на факультеті фізичного виховання. Доведено позитивний вплив використання метода аналізу педагогічних ситуацій на процес розвитку професійної компетентності майбутніх вчителів фізичної культури.

Ключові слова: компетентність, аналіз, педагогічні ситуації.

Постановка проблеми. Сучасний стан проблеми формування готовності майбутніх вчителів фізичної культури до професійної діяльності вимагає постійного пошуку шляхів підвищення ефективності навчальних технологій спрямованих на формування педагогічних, психологічних та соціальних якостей майбутнього педагога. Одним з найбільш важливих показників, який розкриває рівень професійно-педагогічної підготовки майбутнього вчителя фізичної культури, є його професійна компетентність [5, с. 23-25].

Саме тому в умовах реформування системи вищої освіти актуалізується проблема підготовки фахівців з фізичного виховання з високим рівнем професійної компетентності. Це значно підвищує вимоги до освітньо-виховного процесу у вищому навчальному закладі та рівня професійної підготовки його випускників [7, с. 8-9; 8, с. 10-11], а розвиток професійної компетентності майбутнього вчителя фізичної культури слід вважати стратегічним завданням його фахової підготовки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Ефективне вирішення початково-виховних завдань з фізичного виховання школярів вимагає від вчителя фізичної культури постійного прояву творчості й активності, володіння новітніми методиками навчання, котрі дозволяють йому на належному рівні забезпечувати повноцінний фізичний розвиток школярів [2, с. 5; 5, с. 26]. Водночас важливим складовим компонентом професійної компетентності вчителя фізичної культури є здатність вирішувати численні педагогічні ситуації, які виникають у його педагогічній діяльності.

У наукових праць сучасних науковців неодноразово наголошується на невичерпних можливостях удосконалення фахової підготовки майбутніх вчителів фізичної культури, які закладені у використанні активних методів навчання, зокрема педагогічних ситуацій [3, с. 171-172; 4, с. 9-14; 9, с. 44-46].

Враховуючи, що в діяльності вчителя фізичної культури виникає безліч професійних ситуацій, ми зупинили свій вибір на використанні в навчальному процесі методу аналізу педагогічних ситуацій з метою розвитку професійної компетентності.

Мета роботи – висвітлення педагогічних умов підвищення рівня професійної компетентності майбутніх вчителів фізичної культури у процесі аналізу педагогічних ситуацій. Реалізація поставленої мети досягалась на основі застосування таких методів: *аналіз* психолого-педагогічної та спеціальної літератури; *узагальнення* досвіду фахової підготовки майбутніх вчителів фізичної культури; *синтез, систематизація* – для розробки методики розвитку професійної компетентності у процесі аналізу педагогічних ситуацій.

Результати дослідження. Досвід професійної діяльності вчителів фізичної культури переконливо засвідчує, що навіть за умови ефективної організації уроків фізичної культури в школі не виключено виникнення раптових ситуацій – наприклад, під час виконання рухових дій, фізичного суперництва, зміни положень тіла у просторі, ігрової діяльності тощо. У більшості випадків це призводить до зупинки або навіть зриву навчально-виховного процесу та, як правило, негативно позначається як на його якості, так і на авторитеті вчителя фізичної культури.

Сучасні вимоги до професійно-педагогічної підготовки вчителя фізичної культури повинні реалізовуватись, перш за все, шляхом посилення уваги до формування його професійної компетентності та професійно-педагогічної спрямованості протягом усього навчально-виховного процесу у вищому навчальному закладі і, зокрема, широко застосовуючи метод педагогічних ситуацій [2, с. 86-109; 3, с. 171-172].

З одного боку це означає, що викладання фахових навчальних дисциплін необхідно якомога більше наблизити до реальної практичної діяльності вчителя фізичної культури в школі. З іншого боку, професійно-педагогічна підготовка майбутнього фахівця повинна бути спрямована на оволодіння спеціальними методами наукового пізнання та дослідження процесу фізичного виховання в школі [1, с. 52; 7, 12].

Розвиток професійної компетентності майбутніх вчителів фізичної культури здійснювався нами на основі концепції І. Я. Лернера [6, с. 84-85] про зміст освіти, яка передбачає знання (інформацію), способи

діяльності, практику творчої діяльності та досвід емоційно-ціннісного ставлення до діяльності. Процес розвитку компетентності як цілісного стану професійно спрямованої особистості студента передбачав наближеність навчального матеріалу до конкретної професійної діяльності вчителя фізичної культури.

В основу розвитку професійної компетентності майбутніх вчителів фізичної культури нами були покладені такі основні принципи: врахування важливості фізкультурно-спортивної діяльності студентів; безперервність педагогічної освіти; міжпредметний підхід до вивчення фахових дисциплін; посилення педагогічної та соціальної спрямованості спеціальної підготовки студентів; поступового переходу від інформаційного навчання до пошукового й творчого.

Основу базисного уявлення студентів про зміст, структуру, класифікацію, дидактичний потенціал і психолого-педагогічні основи аналізу педагогічних ситуацій формували лекції з фахових навчальних дисциплін, які дозволили закласти основу міцних і глибоких професійних знань та створити передумови для розвитку професійної компетентності майбутніх вчителів фізичної культури. Головною вимогою при цьому було посилення професійно-педагогічної та навчально-пізнавальної спрямованості кожної лекції.

На практичних заняттях у студентів формувались стійкі навички детального аналізу педагогічних ситуацій, що у майбутньому забезпечило створення оптимальних умов для їх розв'язання та моделювання. При здійсненні аналізу ситуації майбутніми вчителями фізичної культури, наприклад, техніки виконання фізичних вправ, особлива увага зверталась на методичні основи її розумування, способи виправлення помилок, розвиток організаторських здібностей студентів, активізацію професійної позиції.

Під час вивчення конкретної навчальної теми наводились приклади педагогічних ситуацій та пропонувалися зразки детальних шляхів їх аналізу. Використання такого підходу дозволило нам забезпечити, з одного боку, створення умов для набуття запасу навчально-методичних знань студентами необхідних для аналізу професійних ситуацій у майбутній педагогічній діяльності, а з іншого – передбачав зростання рівня їхньої професійної компетентності.

Різноманітність педагогічних ситуацій, використаних нами в якості дидактичних завдань, визначалась, перш за все, навчальною темою згідно навчального плану.

Так, наприклад, під час вивчення теми "Шкільний урок фізичної культури", розглядаючи один з найважливіших компонентів педагогічної діяльності, а саме, підготовку вчителя до уроку фізичної культури, нами використовувались педагогічні ситуації, в яких знайшли своє відображення:

- процес формування умінь передбачати і прогнозувати хід уроку;
- бачення і розуміння причинно-наслідкових зв'язків у педагогічному процесі;
- врахування індивідуальних особливостей учнів;
- встановлення доброзичливих взаємовідносин учителя та учнів та ін.

Аналіз педагогічних ситуацій студентами в умовах фахової підготовки сприяє глибшому розумінню ними конкретної педагогічної проблеми. Вирішення таких проблем допомагає студентам усвідомлювати особливості діяльності вчителя фізичної культури; навчає передбачати й попереджати виникнення небажаних ситуацій; озброює майбутніх вчителів зразками та моделями вирішення типових ситуацій; зрештою, дозволяє навмисно створювати проблемні педагогічні ситуації для вирішення навчально-виховних завдань, що дозволяє значно підвищити рівень професійної компетентності майбутніх вчителів фізичної культури.

Педагогічне стимулювання процесу розвитку професійної компетентності студентів у процесі аналізу педагогічних ситуацій забезпечувалось, перш за все, через розкриття цілей та шляхів реалізації навчально-виховної діяльності майбутніх фахівців з фізичного виховання, яке відбувалось у процесі викладання навчального матеріалу на лекційних, семінарських, практичних заняттях та спостереження за педагогічною діяльністю вчителів фізичної культури під час проходження педагогічної практики у загальноосвітній школі.

Для прикладу наведемо одну з педагогічних ситуацій, які використовувались нами у ході навчального процесу з метою розвитку професійної компетентності майбутніх вчителів фізичної культури.

"Одним із важливих компонентів професійної діяльності вчителя фізичної культури вважається необхідність та уміння особисто демонструвати техніку виконання фізичних вправ. Але трапляється, що за станом здоров'я або за віком учитель не може показати окремі вправи: наприклад, стійку на голові та руках, стрибок через коня, перекид назад тощо.

На уроці гімнастики у 6 класі вивчається довгий перекид вперед. Пояснивши вправу, вчитель звертається до "спортивного" учня Н. з проханням продемонструвати її. Після коротких роздумів учень відмовляється виконати завдання вчителя, відповівши, що на останньому тренуванні травмувався. Вчитель доброзичливо звертається до іншого учня, але хлопець відмовляється, мотивуючи тим, що не зовсім зрозумів пояснення і не хоче соромитись. Звертання ще до кількох учнів нашітовхнулись на таку ж відповідь...

Як би Ви діяли на місці вчителя?"

У ході аналізу педагогічної ситуації в умовах навчально-виховного процесу не обходиться без цілої низки додаткових запитань, які стосуються змісту цієї ситуації. Для прикладу наводимо декілька зразків таких запитань:

"Які причини виникнення такої ситуації?";

"Яке ставлення дітей цього класу до вчителя?";

"Яке ставлення дітей цього класу до уроків фізичної культури?";

"Чи користується вчитель авторитетом в учнів цього класу?";
"Як попередити виникнення подібних ситуацій?"

Аналізуючи наведену ситуацію студенти роблять висновки, що вчитель, зокрема, не звернув достатньої уваги на характер взаємовідносин у цьому класі, не домовився заздалегідь з конкретним учнем стосовно його індивідуального завдання, не спрогнозував ймовірного розвитку подій тощо.

Розмірковуючи над причинами виникнення наведеної ситуації (дії або вчинки учнів, дії вчителя), студенти поступово нагромаджують інформацію, яка веде їх по шляху до переконання в тому, що ситуація виникла у зв'язку з недостатньою підготовкою вчителя до уроку з конкретними завданнями.

Участь студентів в аналізі наведеної педагогічної ситуації та в пошуку способів поведінки в умовах такої ситуації вчить студентів розуміти причини їх виникнення і, що не менш важливо, допомагає студентам знаходити шляхи, які дозволяють попереджувати виникнення подібних ситуацій.

Проведені нами дослідження дозволяють стверджувати, що систематичне виконання завдань з ґрунтовного аналізу професійних ситуацій вчителя фізичної культури поступово просуває студентів по шляху до більш обґрунтованого і поглибленого аналізу педагогічних явищ, розумінню важливої соціальної ролі педагога, удосконалюють навички самоаналізу, самоконтролю, самооцінки. Разом із цим, постійна участь студентів у пошуку особистих способів аналізу педагогічних ситуацій озброює їх умінням застосовувати адекватні методи пізнання педагогічних явищ і процесів, оптимізує розвиток професійного мислення, що у підсумку позитивно впливає на розвиток професійної компетентності майбутніх вчителів фізичної культури.

Висновок: застосування у ході навчально-виховного процесу на факультеті фізичного виховання методу аналізу педагогічних ситуацій з метою розвитку професійної компетентності майбутніх вчителів фізичної культури дозволяє значно розширити коло педагогічних знань, умінь, навичок та інтересів студентів та підвищити рівень їхньої готовності до майбутньої професійної діяльності.

Перспективи подальших досліджень полягають у визначенні та висвітленні ролі методу розв'язання педагогічних ситуацій у процесі розвитку професійної компетентності майбутніх вчителів фізичної культури.

Використані джерела

1. Бабина О. Проблемы развития понимания педагогических ситуаций у будущих учителей / О. Бабина // Вестник высшей школы. – М., 2006. – №10. – С. 50-52.
2. Ємець О.Й. Практикум з професійних ситуацій: [навч. посіб.] / О.Й. Ємець, В.В. Черняков. – Чернігів, 2010. – 156 с.
3. Ємець О.Й. Ситуаційні технології в підготовці вчителя фізичної культури / О.Й. Ємець // Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві: зб. наук. пр. Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки: У 3 т. / Уклад. А.В. Цьось, С.П. Козіброцький. – Луцьк: РВВ "Вежа" Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки, 2008. Т.1. – С. 170-173.
4. Іванова Л.І. Підготовка майбутніх учителів фізичної культури до фізкультурно-оздоровчої роботи з учнями загальноосвітніх навчальних закладів: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 "Теорія та методика професійної освіти" / Л.І. Іванова. – Київ, 2007. – 22 с.
5. Конох А.П. Сутність та структура професійно-педагогічної компетентності як найвищого рівня педагогічної майстерності / А. П. Конох // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту: зб. наук. пр. за ред. Єрмакова С.С. – Харків: ХДАДМ (ХХІІ), 2004. – №12. – С. 20-28.
6. Лернер И.Я. Дидактические основы методов обучения / И.Я. Лернер. – М.: Педагогика, 1981. – 186 с.
7. Сущенко Л.П. Теоретико-методологічні засади професійної підготовки майбутніх фахівців фізичного виховання та спорту у вищих навчальних закладах : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра пед. наук : спец. 13.00.04 "Теорія та методика професійної освіти" / Л.П. Сущенко. – Київ, 2003. – 45 с.
8. Тимошенко О.В. Теоретико-методологічні засади оптимізації професійної підготовки майбутніх вчителів фізичної культури у вищих навчальних закладах : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра пед. наук : спец. 13.00.04 "Теорія та методика професійної освіти" / О.В. Тимошенко. – Київ, 2009. – 45 с.
9. Фурман А.В. Проблемні ситуації в навчанні / А.В. Фурман. – К., 1991. – 191 с.

Chernyakov V.

DEVELOPMENT OF PROFESSIONAL COMPETENCE OF THE FUTURE TEACHERS OF PHYSICAL CULTURE DURING THE ANALYSIS OF PEDAGOGICAL SITUATIONS

The article deals with the method of the analysis of pedagogical situations while training the future teachers of Physical Culture. Practical experience of application of pedagogical situations in teaching and educational process at the faculty of physical training has been described. Positive influence of application of a method of analysis of pedagogical situations on development of professional competence of future teachers of Physical Culture has been proved.

Key words: competence, the analysis, pedagogical situations.

Стаття надійшла до редакції 22.03.12